

A nyugalmazott (19.)

PODMANICZKY SZILÁRD

Elég rossz műbőr kabát volt. Az asszony hosszú, zsíros haja két oldalt csomókban terült rá. De nem bajlódom a leírásával, hisz inkább szerencsétlennek, mintsem rémisztőnek láttam. Vagy mégis, inkább pontosan leírom a külsejét, talán valaki ráismer, és akkor nem esik abba a hibába, amit én is nehezen kerültem el, pontosabban nehezemre esett, hogy kerülgessem. Szóval a haja két oldalt zsírtól csapzottan, csomókban kunkorodott a barna műbőr kabátára, négy delfinszem nagyságú patentgomb zárta a négy hatalmas zsebet, a melletti a két felső zseb alsó részén akartak domborodni, de már nem sok erő lehetett bennük, mert csak alig észre vehetően állt el a testétől a kabát, s így még jobban látszott, hogy ez férfi kabát, eleinte férfi hordhatta késő ősszel munkába menet, mikor sajnos a műbőr már nem nagyon melegít, inkább csak a színe felelt meg az őszi hangulatnak, munkába menet. Az alsó zsebek nyitva álltak, a kis zsebfedő füleket egy megszokott mozdulattal bármikor felemelhette, hogy cigarettát, zsebkendőt, vagy szükség esetén óvszert vegyen elő, sőt, a hajnali vagy késő esti órákban a kezét is melegen tarthatták. A combtőig érő műbőr kabát alól úgy lógtak ki szűk, sötétkék mackónadrágba bújtatott lábai, mintha azokat bizonytalan szálakkal a kabát belső részéhez varrta volna egy megromlott látású, kiöregedett szabómester. Ez az asszony hosszú távon már nemigen futhatott, üldözői elől esetleg fortélyl menekülhetett, gyorsasággal semmiképpen, mert a lábai nemhogy vékonyak, de alig voltak, és ha ehhez hozzáképzelnék még a mackónadrág bélését, talán lábról már nem is beszélhetünk. A fekete lakkcipő és a kék mackónadrág között, mert úgy tűnt, a mackónadrág nem az ő mérete, az egészen halvány sárga zokni szára szinte díszsávként húzódtak. A fekete lakkcipő orra előtt kicsi, fekete masnik, az egyik alá apró, szürke kavics szorult. A domb aljától nem messze, a holtmeder közelében kavicsbánya üzemelt, onnan jöhetett még kora reggel, mert úgy tudom, évekkal ezelőtt csak a kavicsbánya oldalában nőttek olyan hegyes és élesszálú füvek, amik kisebb sárcsomókba tapadva cipői alól kiálltak. Az asszony nyakától elállt a fekete garbó nyaka, bár egykor jól megvédhette a torokgyulladásától, noha ha sok hideg vizet ivott, a garbó nem szolgálhatott gyógyírként, csupán öltöztetett, mára viszont régi fényre porrá hamvadt, levethette azt a garbót vagy kétezereser, a kétezerből vagy ötszázszor hevesen kaphatta le magáról, mikor megpillantotta ágyában azt a férfit, akitől, tudhatta, soha nem szabadul, csak ha valamelyikük elpusztul vagy meghal.

Az asszony lehajtott fejjel állt előttem, így persze még jobban ráterült zsírcsomós haja a műbőr kabátára. Benyúltam a zsebembe, megmarkoltam a féltéglát, és le-följártattam szememet az asszonyon. Nem féltem, csak tudni akartam, mit akar. „Mit akar?”, kérdeztem, a bal kezemmel apró darabokat morzsoltam le a féltégláról, de aztán gyorsan észbe kaptam, nem morzsolhatok szét a zsebemben egy egész féltéglát egy asszony miatt, akitől, rádásul, még csak nem is féltem. „Megismersz?”, kérdezte az asszony, és akkor mondtam neki, hogy ha azt akarod, hogy megismerjelek, emeld fel a fejed, mert a ruhád alapján nem tudlak azonosítani. Az asszony felemelte a fejét, zsíros haja fejbe csúszott a kabát vállán, de most az arcából takart el két oldalt két jónagy darabot. „Hadd nézzelek!”, szétcsaptam a fején a haját. Aztán repetáztattam: „Megismersz még?” „Mintha a hangodat hallottam volna már. Talán te voltál az éjszakai műsor rádióbemondója?”, válaszoltam, mert volt egy telepes rádió, amivel éjszakaiként ütöttem el az időt az őrségben. Az asszony megrázta a fejét, láttam, hogy egy pillanatra megszédült. „Szóval már elfelejtettél. Mindent elfelejtettél?” Akkor megpróbáltam számba venni, amit elfelejtettem. Egészen odáig jutottam, hogy arról nem tudhatok, amit elfelejtettem, és csak akkor tudhatnám, hogy mit felejtettem el, ha tudnék róla, akkor meg még sincs elfeledve. Nos: „Nem értem, mit kérdezett?”, válaszoltam, „Biztosan összekever valakivel”, folytattam a választ, de ahogy a ráncokkal díszített szeméit néztem, valami lassan beugrott.

„Felhő felhőt gyúrva jajgat...”

AZ OROSZ IRODALOM MÁRTÍRIUMA

4. Jeszenyin öngyilkossága

Szergej Jeszenyin (1895–1925) Rjazanyba való – ez Oroszországnak éppen olyan jellegzetes vidéke, mint Magyarországnak a Hortobágy –, s a rjazanyi táj: kurgánok, nyírligetek, folyóparti füzesek, európai Oroszország legszelidebb tájai végtelenített filmként vonultak körbe-körbe a költő képzeletében, akkor is, amikor már elhagyta paraszti környezetét és Péterváron az irodalmi szalonok kedvence lett. A félárva Szergejt módos (bolsevik terminológiával: kulák) nagyapja nevelte, neki köszönhető, hogy tanítóképzőbe, majd egy moszkvai népfőiskolára került – igaz, anyagi gondok miatt csak három szemesztert végzett el történelem-filozófia szakon. 1915-ben Pétervárra ment, és jelentkezett a kor legnagyobb és legtekintélyesebb költőjénél, Alekszandr Bloknál. Blokot megdöbbentette a parasztfiú verseinek frissessége, tisztasága, gazdag és vonzó képvilága – a patriarchális orosz falunak az ő „birtoksnemesi” szívéhez közelálló idealizálása, ezért lelkesen támogatta a nála másfél évtizeddel fiatalabb új tehetséget. A húszéves Jeszenyint elkapítja a korai siker, népszerűség – nemcsak megtestesíti, öltözködésével, viselkedésével el is játssza a parasztköltőt, önpusztító italozásai is ekkor kezdődnek, de költőként nem reked meg és nem roppan bele a népszerűségbe – ekkor még nem. A forradalmat hol elutasítja, hol lelkesedik érte (forradalmi versei a legyengébbek mindabból, amit írt), néha igyekszik kihasználni az új hatalom által felkínált lehetőségeket. (A rosszindulatú, de nagyon nagy író, Bunyin szerint azzal szédítette a lányokat: „Ha jó leszlek hozzá, elviszlek a Csekába, és megmutatom, hogyan végzik ki az ellenforradalmárokat.”) Hol a régi falut siratja, magát a „falut utolsó költőjének tartva”, hol a „kocsmás Moszkva” ivászataiba süllyed – egyben villoni mélységekbe is –, hol meg a „szovjetek országát” próbálja megénekelni, nem túl meggyőzően – a verses plakátokat maszatoló Majakovszkij ehhez jobban ért. Isadora Duncannal – a kissé már koros, világhírű táncosnővel – kötött botrányos házasságát karikatúraszerűen, de – mivel az oroszok nem tiltakoztak – elfogadható hitelességgel ábrázolja a nálunk is játszott angol film, az Isadora (a csodálatos Vanessa Redgrave-vel a főszerepben). Jeszenyin 1923-ban vette el Isadorát, aki akkoriban mozgásművészetet oktatott az orosz proletárgyerekeknek (az éhhaláltól mentve meg azokat, akik a csoportjába kerültek), s a duhaj poéta külföldre – Amerikába – is követte asszonyát. Kapcsolatuk ott ment tönkre – a rjazanyi tájak szerelmese képtelen volt felhőkarcolók közt élni. Inkább hazajött – kötött

még egy sikertelen házasságot Tolsztoj unokájával, Szoffja Andrejevna-val, s az új kapcsolat kudarcából ismét az ivásba menekült. 1925. december 23-án Leningrádba utazik, miután Moszkvában már mindenkitől elbúcsúzott. Mindenki azt hitte: új életet kezdeni megy a régi fővárosba. A nyolcvanas években – közfelháborodásra – lebontott Angletterre Hotel-beli szobájában saját vérvél írta meg búcsúversét (ezt a színpadias gesztust igazolta, ami bekövetkezett utána), majd ereit felvágva, felakasztotta magát – biztosra ment. Arca még könnyben ázott, amikor megtalálták – így szól a legenda.

Amikor a hetvenes évek elején a Szovjetunióban jártam, meglepve tapasztaltam Jeszenyin népszerűségének már-már giccses jeleit: bekeretezett, pipás fényképét, fába égetett portréit árulták minden utcasarkon. Kultuszával a hivatalos Leninkultuszt kívánták ösztönösen ellensúlyozni? Vagy valóban ennyire mindenki költője lett? (Hiszen még a bűnözők is Jeszenyin-idézeteket tetováltattak önmagukra.) Vagy ebben a kispolgárnak a deviancia iránti örök nosztalgiaja fejeződött ki? (Mint nálunk az Adyt alig olvasók között az iszákos, szoknyavadász Ady kultuszában?) Ez is, az is, és szinte mellel az, hogy Szergej Jeszenyin a XX. századi költészet egyik világnagysága. Nálunk elsősorban Rab Zsuzsa műfordításai tették ismertté és a legkedveltebb orosz költővé. (Kamaszkorom bálványa volt – József Attila és Garcia Lorca mellett –, de sohasem fordítottam – Rab Zsuzsa után minek?) Mártíriumán vitatkozhatunk – az alkoholnak legalább akkora szerepe volt az összeroppanásban, mint az egyre faluellenesebb szovjetizálódásnak; a költő otthontalansága önmagában – a saját művészi világából való kiszorulásban – kezdődött, az elpattanó idegeket ő maga feszítette túl... de minek erről beszélni? Aki verset ír, önmagát égeti – szép csendesen, idejében lecsipentett kanóccal, mint Goethe és Arany János, vagy mindkét végéről, rohamosan fogva, mint Jeszenyin és József Attila.

Mi lett volna Jeszenyin sorsa, ha megéli a harmincas éveket? (Hiszen még a „szovjet” Majakovszkij is kilépett a buliból, 1930-ban.) Ha tanúja lesz az erőszakos kollektivizálásnak, milliók éhhalálának a lesöpört padlású falvakban, a „kulákok” legyilkolásának, táborba hurcolásának? (Az ő fia is koncentrációs táborban tűnt el.) Talán idejében írta le a tulajdon vérvél: „nem új dolog meghalni a földön, / és nem újabb, persze, élni sem.”

BAKA ISTVÁN

SZERGEJ JESZENYIN VERSEI

Bokraink közt

Bokraink közt már az ősz barangol,
kóro lett a fényes laboda.
Zizegő, szép zakkéve-hajadról
nem álmodom többé már soha.

Arcod haván bogycok bíbor vére –
szép voltál, te kedves, illanó!
Szelíd, mint az alkony puha fénye,
s fehéren sugárzó, mint a hó.

Szemed magvai kihulltak régen,
neved, a törékeny, messze szállt.
Gyűrött sálam őrti már csak híven
fehér kezéd hársmez-illatát.

Amikor a háztetőn a hajnal
macskamódra, lustán lépeget,
emlegetnek tűnődő szavakkal
vízimánók, dúdoló szelek.

Kéklő esték azt suttogják rólad:
álom voltál, elhaló zene.
De tudom – aki formálta vállad,
fénylő titkoknak volt mestere.

Bokraink közt már az ősz barangol,
kóro lett a fényes laboda.
Zizegő, szép zakkéve-hajadról
nem álmodom többé már soha.

Én vagyok

Én vagyok a falu utolsó
költője, híd az én dalom.
A nyírfák tömjénfüstöt ontó
búcsúmiséjét hallgatom.

Aranyos láng pilléje rebben,
s elfűl a fagygyű-méceken.
Kopott faóra üt rekedten,
megörli lassan életem.

Szelíd mező... De holnap rajta
mohó vás-vendég robog át,
és tépi erőszakos karja
a hajnalszínű gabonát.

Ídegen vaskarok, mogorvák,
az ilyen dalt nem tűrik el.
Kalász-lovak fejük lehajtják –
nekik a régi gazda kell.

Felsír velük a szél, az árva.
Haláltánc von fehér lepel...
Az óra hördül nemsokára,
rekedten mondja, hogy: betelt.

Ég veled, barátom!

Ég veled, barátom, isten áldjon,
elviszem szívemben képedet.
Kiszabattott: el kell tőled válnom,
egyszer még találkozom veled.

Isten áldjon, engedj némán elköszönnöm.
Ne horgaszd a fejedet, hiszen
nem új dolog meghalni a földön,
és nem újabb, persze, élni sem.

Rab Zsuzsa fordításai

A kutya

Mint tűzvész, elnyílt a hajnal,
s fakó gyékényen, suta
szalmakunyhóban hét piros
kölyköt fiadzott a kutya.

Nyelvével fésülgette őket,
ki nem ment volna percre sem;
ott mókázott, s meleg hasából
habos tej csurrant édesen.

S hogy leragadt a nap szeme,
s elcsúszott a baromfihad:
jött a gazda, zsákba kötötte
mind a hét kis kutyafigat.

Nyomába loholt a kutya –
elmaradoztak a hegyek...
A páncéltalan víztükör
fázón, sokáig remegett.

S amint gyötörtén hazaért,
nyaldosva izzadt oldalát:
egyik kölykének nézte a
holdat, mit ringattak a fák.

A szikrázó ürbe meredt,
szímmantott és nyílt és nyögött,
de a vékony hold is lecsúszott,
eltűnt egy kék halom mögött.

S mint akinek kenyér helyett
kötődő kéz követ hajít:
hullatni kezdte lassan a hóba
szeme arany csillagait...

Képes Géza fordításai